

Марина Володимирівна ПАНЬКО

старший викладач кафедри фінансів,
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ
E-mail: m-panko@mail.ru

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Панько, М. В. Проблеми та перспективи розвитку соціальної складової структури економіки Закарпатської області [Текст] / Марина Володимирівна Панько // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 18. – № 1. – С. 177-187. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. У статті досліджуються кількісні та якісні характеристики структури економіки Закарпатської області. Основна увага звертається на показники, які визначають суспільний добробут, якісні та кількісні характеристики трудових ресурсів, стан соціальної інфраструктури. Обґрунтовано орієнтацію на підвищення трьох рівнів добробуту: економічного, особистісного та суспільного.

Мета. Метою статті є дослідження тенденцій розвитку окремих параметрів економіки Закарпатської області, які поєднані в соціальній складовій економіці регіону, та визначення потенційних напрямів їх покращення.

Метод (методологія). Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Використано методи теоретичного узагальнення і порівняння при дослідженні світового досвіду та національних особливостей державного впливу на структурні зміни на загальнонаціональному та регіональному рівнях. Методи причинно-наслідкового зв'язку та абстрактно-логічний застосовувались у процесі виявлення чинників, які впливають на державне управління структурними трансформаціями в умовах реформування економіки України.

Результати. Обґрунтовано можливість оптимізації показників соціальної складової структури економіки регіону шляхом розробки комплексної стратегії розвитку економіки Закарпатської області. Від правильності та якості цієї стратегії залежатиме майбутня структура економіки регіону та її ефективність. Вибір пріоритетних завдань та їх реалізація впливатиме на економічне зростання в регіоні, доходи громадян, соціально-політичне та екологічне становище. У статті визначено, що рівень регіонального стратегічного планування є головним у системі планування щодо побудови ефективної структури економіки як на рівні регіону, так і на рівні країни. Запропоновано вважати пріоритетними такі напрями перспективної стратегії розвитку регіону: розробку системи заходів, спрямованих на забезпечення приросту населення; проведення комплексної перебудови галузевої структури економіки; покращення підготовки та перепідготовки кадрів для забезпечення економіки висококваліфікованими фахівцями; напрацювання системи нормативних документів, які забезпечили б пряму залежність зростання розміру зарплат від зростання ВВП (у бюджетній сфері) або зростання продуктивності праці (у виробничій).

Ключові слова: економіка регіону; структура економіки регіону; соціальні показники; рівень доходів; соціальна інфраструктура; економічний розвиток.

Maryna Volodymyrivna PANKO

Senior Lecturer,
Department of Finance,
Uzhgorod Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics
E-mail: m-panko@mail.ru

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL ELEMENTS OF ECONOMY OF THE TRANSCARPATHIAN REGION

Abstract

Introduction. This article investigates the quantitative and qualitative characteristics of the economic structure of the Transcarpathian region. The main attention is paid to indicators that define social welfare, qualitative and quantitative characteristics of the workforce, the state of the social infrastructure. It has been grounded focus on improving of three levels of welfare: economic, personal and social.

Purpose. The purpose of the article is to study the trends of the individual parameters of the economy of Transcarpathian region, that are combined in the social component of the regional economy. The prospective areas of their improvement will be determined.

Method (methodology). The general scientific and special methods of cognition have become the basis of the study. Method of theoretical generalization and comparison are used in the study of international experience and national peculiarities of state influence on structural changes at the national and regional levels. Methods of causation and abstract logic have been used for the identification of the factors that affect the governance by structural transformation in the conditions of restructuring of the economy of Ukraine.

Results. The possibility to optimize the parameters of the social component of the economic structure of the region through the development of a comprehensive economic development strategy of Transcarpathian region has been grounded. The correctness and quality of the strategy will influence the future structure of the regional economy and its efficiency. The choice of priorities and their implementation will affect economic growth in the region, income, socio-political and environmental situation. The article stipulates that the level of regional strategic planning is the central one in the planning of the construction of an efficient economic structure both at the regional and country level. We propose to consider the following areas of regional development strategy as the priority ones: the development of measures to ensure population growth; a comprehensive restructuring of the sectoral structure of the economy; improvement of training and retraining of personnel in order to provide the economy with the highly qualified specialists; elaboration of a system of regulations that would ensure a direct relationship between salary increase and GDP growth (in the public sector) or growth of productivity of labour (in production).

Keywords: economy of the region; economic structure of the region; social indicators; income levels; social infrastructure; economic development.

JEL classification: R13, R58, O21

Вступ

Протягом останніх років у більшості країн світу відбулося переосмислення та зростання ролі соціальної компоненти розвитку, а також суттєві зміни в характері соціальної політики на різних рівнях. Причини змін полягають у необхідності вирішення державою не лише традиційних проблем, які пов'язані із життєзабезпеченням громадян, їх соціальним захистом та наданням стандартного переліку соціальних послуг, а й нових доволі гострих соціальних питань. Особливо вагомими є питання соціального характеру, що стосуються розвитку регіонів України.

Серед зарубіжних вчених, які досліджували проблему розвитку соціальної складової економіки, можна назвати Д. Белла, Ю. Борка, Дж. Б'юйкена, Т. Веблена, Дж. Гелбрейта, К. Ероу, В. Іноземцева, М. Каргалову, Д. Норта, В. Ойкена, Т. Парсонса, Дж. Стігліца, О. Тоффлера, Й. Шумпетера та ін.

Вітчизняні економісти все більшу увагу звертають на впровадження принципів соціально-орієнтованої ринкової економіки у практику господарювання. Серед них варто виокремити публікації В. Волинського, В. Геєця, Б. Губського, А. Деркача, Ю. Зайцева, В. Куценко, Е. Лібанової, І. Лукінова, Д. Лук'яненка, Л. Момотюка, О. Палія, Б. Панасюка, Ю. Пахомова, А. Поручника, В. Савчука, С. Сіденка, В. Скуратівського, Г. Стабля, Н. Титаренко, І. Тодріної, В. Удовиченка, В. Чужикова, А. Філіпенко та інших. У працях цих учених висвітлено головні проблеми соціальної спрямованості розвитку економіки країни, впливу глобалізаційних процесів на соціально-економічний розвиток, розкрито механізм соціального захисту населення.

Мета та завдання статті

Метою статті є визначення тенденцій окремих параметрів розвитку економіки Закарпатської області, які об'єднані в соціальну складову економіки регіону, та окреслення потенційних напрямів їх покращення.

Реалізація цієї мети обумовила наступні завдання: дослідити наукові підходи у тлумаченні понять «структура економіки регіону» та «соціальна складова структури економіки регіону»; провести моніторинг соціальних показників структури економіки досліджуваного регіону; виявити основні проблеми та тенденції підвищення ефективності структури економіки регіону; розробити пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності структури економіки з огляду на її соціальну складову.

Виклад основного матеріалу дослідження

Соціальна складова структури економіки регіону характеризує взаємозв'язки «...між елементами (соціальними спільнотами, класами, групами, верствами, статусами, ролями тощо) соціальної системи...» і «...охоплює різні форми зв'язків і відносин між різними суспільними сферами і структурами...» [1; с. 567-568].

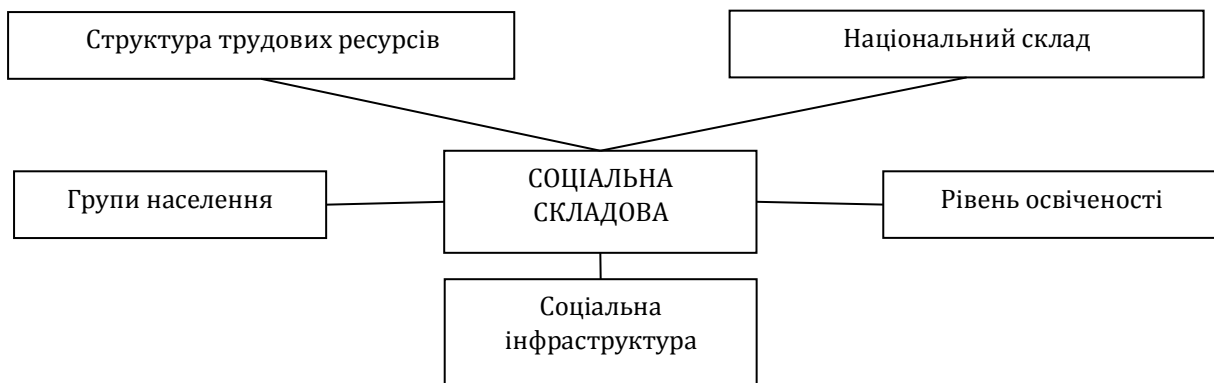

Рис. 1. Соціальна складова структури економіки регіону

Вона враховує: соціальні групи населення, рівень освіченості, склад та структуру трудових ресурсів, динаміку приросту населення, зміну національного складу внаслідок міграційних процесів та інше.

Для характеристики соціальних процесів регіону можна використати наступне визначення: «...як соціально-територіальна система, регіон повинен характеризуватися соціально-територіальною об'єднаністю організації населення, яке проживає в його межах. Відрізняючись особливістю природних умов, складом виробництва, визначеним рівнем розвитку продуктивних сил, виробничої інфраструктури, регіон водночас характеризується специфікою соціальної культури і інфраструктури, а також умовами життя населення...» [2, с. 116].

Одним з можливих параметрів узагальненої оцінки ефективності соціальних процесів на рівні регіону може бути визначено зростання рівня добробуту населення. Поняття «добробут» досить часто ототожнюється зі ступенем задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб. Це вимагає не лише збільшення доходів на душу населення, але й покращення інших аспектів (освіта, охорона здоров'я, захищеність в економічній та соціальній сферах тощо), які впливають на якість життя.

Із зростанням доходів на душу населення багато показників добробуту покращуються, але не всі і не однаковою мірою. Так історія демонструє чимало прикладів, коли збільшення національного багатства та рівня доходів на душу населення не супроводжувалося належною мірою розширенням свободи людини, зміцненням її здоров'я чи підвищенням безпеки життя.

Загалом, на нашу думку, можна визначити три рівні добробуту: економічний, особистісний та суспільний.

Економічний добробут забезпечує створення ресурсів для зростання рівня доходу населення та можливості реального сектору задовольняти його потреби. Він ґрунтується на економічному продукті та є важливою складовою сукупного суспільного благополуччя.

Особистісний добробут характеризується двома аспектами:

- розширення можливостей людини та розширення можливостей вибору, тобто передбачає формування певних знань, навичок та покращення здоров'я;
- розширення можливостей вибору, яке передбачає покращення норм та зв'язків, які виникають між людьми або ними та певними інституціями.

Суспільний добробут є більш широким поняттям, ніж перші два (економічний та особистісний добробут) та передбачає поєднання позитивних тенденцій економічного розвитку країни з покращенням основних аспектів, які характеризують якість життя населення, зокрема постійним та стабільним зростанням доходів, зменшенням бідності, рівними можливостями щодо отримання соціальних послуг, збільшенням тривалості життя, ліквідацією неграмотності тощо.

Покращення суспільного добробуту охоплює позитивні тенденції в споживанні, людському розвитку, сталості довкілля, а також їхню якість, розподіл та стабільність. Основою для його досягнення є економічний добробут, який впливає на особистісний та суспільний добробут. Досягнення економічного добробуту визначається шляхом забезпечення стабільного та довготривалого зростання валового регіонального продукту та валової доданої вартості, тобто формуванням матеріальної бази для прискорення економічного розвитку регіону.

За період 2005-2013 рр. доходи населення Закарпатської області в поточних цінах вирости майже в чотири рази, з 7504 млн грн до 29322 млн грн (табл. 1). Необхідно зауважити, що позитивне зростання

доходів населення спостерігалось із року в рік. Високий номінальний приріст доходів населення характерний для всього періоду, за винятком 2009 року, у якому приріст становив всього 3 %.

Таблиця 1. Значення показників соціальної складової структури економіки Закарпатської області в поточних цінах, 2005–2013 рр*. [3-7]

№	Показники	Значення показника								
		2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
1.	Доходи населення, млн грн	7504	9134	12103	16033	16492	20841	24446	28028	29322
2.	Чисельність населення, млн осіб	1,2426	1,241	1,2398	1,2405	1,243	1,2448	1,2474	1,2507	1,2544
3.	Зайнятість населення, млн осіб	0,551	0,5433	0,5476	0,5522	0,5247	0,5318	0,5227	0,5308	0,5412
4.	Середньомісячна з/п, грн	665	868	1091	1453	1562	1846	2069	2351	2553
5.	Житловий фонд, млн м ²	26,4	26,7	27,2	27,8	28,0	28,3	29,0	29,4	29,6
6.	Забезпечення населення торговельною площею, (м ² на 10 тис. осіб)	1052	1174	1150	1388	1373	1480	1483	1495	1411
7.	Забезпечення населення ліжками в лікарняних закладах (на 10 тис осіб)	82	81,9	81,7	82	81,6	80,7	78,2	74,9	74,7

* За даними Держкомстату : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Чисельність населення за цей період змінилась несуттєво (з 1,2426 млн осіб у 2005 році до 1,2544 млн осіб у 2013 році), тобто фактичний приріст населення становив 11,8 тис. осіб.

Зайнятість населення за досліджуваний період скоротилася з 551 тис. осіб у 2005 році до 541,2 тис. осіб у 2013 році, при тому, що чисельність населення за цей період не зменшилася, а навіть зросла. Найбільш низький рівень зайнятості зафіксовано у 2009-2010 рр. (524,7 тис. осіб і 531,8 тис. осіб), найбільш високий – у 2005, 2008 роках (551 і 552,2 тис. осіб відповідно). Позитивні прирости зайнятості населення відбулися у 2007, 2008, 2010, 2012-2013 роках. Спад зайнятості населення проходив у 2006, 2009, 2011 роках (табл. 1).

Середньомісячна номінальна заробітна плата демонструє стійкий приріст з року в рік (від 665 грн у 2005 році до 2553 грн у 2013 році). Найвищий приріст заробітної плати зафіксований у 2008 році (362 грн), найнижчий – у 2009 році (109 грн). Якщо оцінювати номінальну заробітну плату у доларах США (згідно з обмінним курсом), то за період з 2005 року по 2013 рік вона зросла з 129,76 дол. США до 319,13 дол. США. Це свідчить про найнижчий рівень заробітної плати у світі (за винятком деяких країн третього світу).

За зазначений період житловий фонд зріс з 26,4 млн м² (2005 р.) до 29,6 млн м². (2013 р.). Найбільший приріст житлового фонду спостерігався у 2007, 2008 роках (0,527 і 0,549 млн м²).

Не спостерігалось за визначений період стабільності такого показника, як забезпечення населення торговою площею (м² на 10 тис. осіб), періоди зростання змінювались періодами спаду. Це говорить про періодичне відкриття та закриття торгових точок. Загалом за весь період цей показник дав позитивний приріст, тобто зріс з 1052 м² на 10 тис. осіб до 1411 м² на 10 тис. осіб. Спад у 2013 р. на 5 % відображає тенденцію до зменшення рівня прибутковості в діяльності торговельних підприємств.

Показник забезпечення населення ліжками в лікарняних закладах (на 10 тис. осіб) показує стійку тенденцію до зниження. Це пов'язано як із незначним приростом населення, так і з незначним скороченням кількості ліжок у лікарняних закладах. За досліджуваний період кількість ліжок-місць у лікарняних закладах зменшилася з 82 од. на 10 тис. населення у 2005 році до 74,7 од. на 10 тис. населення у 2013 році.

Формулюючи висновки за результатами аналізу соціальної складової, можна стверджувати, що всі показники показали зростання, окрім показника зайнятості населення і забезпечення населення ліжками в лікарняних закладах.

Виявлені тенденції динаміки показників соціальної складової структури економіки Закарпатської області практично збігаються із загальноукраїнськими тенденціями (табл. 2).

За період 2005-2013 рр. більшість показників соціальної складової економіки продемонструвало позитивний приріст.

Таблиця 2. Значення коефіцієнтів приросту показників соціальної складової структури економіки Закарпатської області та України, у 2005-2013 рр. (розраховано автором)

№	Показники соціальної складової структури економіки регіону	Закарпатська область	Україна
		загальний приріст	загальний приріст
1	Доходи на душу населення	0,63	0,52
2	Зайнятість на душу населення	-0,04	0,00
3	Середньомісячна реальна заробітна плата	0,64	0,43
4	Житловий фонд	0,07	0,06
5	Забезпечення населення ліжками в лікарняних закладах (на 10 тис. осіб)	0,41	0,36
6	Забезпечення населення торгівельною площею (м ² на 10 тис. осіб)	-0,02	-0,01
7	Чисельність населення	0,00	-0,02

Висновки та перспективи подальших розвідок

За результатами аналізу показників соціальної складової структури економіки України та Закарпатської області можна окреслити такі проблеми:

- поступове скорочення чисельності населення в країні;
- одночасне та практично однакове за величиною зменшення рівня зайнятості як по регіону, так і по країні загалом.

Також можна виділити такі головні тенденції розвитку соціальної складової структури економіки України та Закарпатської області:

- зростання показника «Доходи на душу населення» значно перевищує зростання показника економічної складової «ВВП (ВРП)».
- зростання показника «Доходи на душу населення» (63 %) збігається зі зростанням показника «Середньомісячна заробітна плата» (64 %) по Закарпатській області.

Враховуючи те, що для забезпечення стабільного розвитку національної економіки та формування ефективної структури економіки важливим є регіональний рівень, систему управління ефективністю структури економіки доцільно будувати на рівні регіону і лише потім, через систему стратегічного планування, – на рівні національної економіки. З метою забезпечення стабільної економічної та соціальної ситуації в регіоні доцільною є розробка комплексної стратегії перебудови структури економіки Закарпатської області.

Серед важливих напрямів стратегічного розвитку економіки Закарпатської області з позиції оптимізації динаміки показників соціальної складової необхідно врахувати наступне:

- скорочення чисельності населення України можна вважати однією з основних соціальних та економічних проблем. У стратегіях розвитку на всіх рівнях має бути зосереджена особлива увага на вирішенні цієї проблеми;
- скорочення рівня зайнятості за досліджуваний період свідчить про наявність комплексних проблем в економіці країни. Цей факт ще раз підкреслює те, що структура економіки не є ефективною. Без науково обґрунтованого довгострокового макроекономічного прогнозування та планування економічного розвитку неможливо системно впливати на вирішення проблеми. На нашу думку, останнє лежить у площині перебудови галузевої структури економіки і системи підготовки та перепідготовки кадрів для забезпечення економіки високопродуктивними фахівцями. Основним результатом перебудови повинно стати економічне зростання і, як наслідок, зростання добробуту населення;
- зростання обсягу доходів на душу населення більш швидкими темпами, ніж обсягу ВВП, свідчить про високий рівень тінізації української економіки. Для вирішення цієї проблеми необхідно: створити умови для виходу економіки з тіні; розробити систему нормативних документів, які забезпечили б пряму залежність зростання розміру зарплат від зростання ВВП (у бюджетній сфері) або зростання продуктивності праці (у виробничій).

Список літератури

1. *Філософський словник соціальних термінів [Текст] / В. П. Андрущенко [та ін.] ; заг. ред. В. П. Андрущенко. – К. ; Х. : Видавництво «Р. И. Ф. », 2005. – 672 с.*
2. *Социология: словарь-справочник. В 2-х томах. // Т. 1. Социальная структура и социальные процессы: редкол. : Г. В. Осипов (отв. ред.) и др]. – М. : «Наука». 1990. – 203 с.*
3. *Доходи населення за регіонами України (Закарпатська область) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*

-
4. *Населення Закарпатської області (1995-2012 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2013/nasel_1995-2012.pdf.*
 5. *Чисельність населення Закарпатської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*
 6. *Динаміка середньомісячної заробітної плати по регіонах у 1995-2013 роках (Закарпатська область) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*
 7. *Статистичний щорічник України за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*

References

1. *Andruschenko, V. P. (2005). Philosophical Dictionary social terms. Kyiv; Kharkiv : R. I. F.*
2. *Osipov, G. V. (1990). Sociology. Moscow: "Science".*
3. *Household income in regions of Ukraine. (2014). Retrieved December, 1, 2014, from : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*
4. *Population Transcarpathian region (1995-2012 gg.). (2013). Retrieved December, 1, 2014, from : http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/dem/2013/nasel_1995-2012.pdf.*
5. *Population Transcarpathian region. (2014). Retrieved December, 1, 2014, from : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*
6. *Dynamics of average wages by region in 1995-2013 years (Transcarpathian region). (2014). Retrieved December, 1, 2014, from : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*
7. *Statistical Yearbook of Ukraine for 2013. (2013). Retrieved December, 1, 2014, from : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.*

Стаття надійшла до редакції 21.11.2014 р.